

ÉLETMINŐSÉG VIZSGÁLÓDÁSOK XXI.

POKOL-VÍZIÓ: ÉLMÉNYBESZÁMOLÓK

A ROMLÁS VILÁGAI - JENCIKLOPÉDIA

ILLYÉS GYULA

EGY MONDAT A ZSARNOKSÁGRÓL

Hol zsarnokság van,

ott zsarnokság van

nemcsak a puskacsőben,

nemcsak a börtönökben,

nemcsak a vallató szobákban,

nemcsak az éjszakában

kiáltó őr szavában,

ott zsarnokság van

nemcsak a füst-sötéten

lobogó vádbeszédben,

beismerésben,

rabok fal morse-jében,

nemcsak a bíró hűvös

ítéletében: bűnös!

ott zsarnokság van,

nemcsak a katonásan

pattogatott "vigyázz!"-ban,

"tűz!"-ben, a dobolásban,

s abban, ahogy a hullát

gödörbe húzzák,

nemcsak a titkon

félignyílt ajtón

ijedten

besuttogott hírekben,

a száj elé hulltan

pisszt jelző ujjban,

ott zsarnokság van

nemcsak a rács-szilárdan

fölrakott arcvonásban

s e rácsban már szótlán

vergődő jajsikolyban,

a csöndet

növelő néma könnyek

zuhatagában,

kimeredt szembogárban,

ott zsarnokság van

nemcsak a talpraálltan

harsogott éjjenekben,

hurráhkban, énekekben,

hol zsarnokság van,

ott zsarnokság van

nemcsak az ernyedetlen

tapsoló tenyerekben,

kürtben, az operában,

épp oly hazug-harsányan

zengő szoborkövekben,

színekben, képteremben,

külön minden keretben,

már az ecsetben;

nemcsak az éjben halkan

sikló gépkocsizajban

s abban,

megállt a kapualjban;

hol zsarnokság van, ott van

jelenválóan

mindenekben,

ahogy rég istened sem;

ott zsarnokság van

az óvodákban,

az apai tanácsban,

az anya mosolyában,

abban, ahogy a gyermek

idegennek felelget;

nemcsak a szögesdrótban,

nemcsak a könyvsorokban

szögesdrótnál jobban

butító szólamokban;

az ott van

a búcsúcsókban,

ahogy így szól a hitves:

mikor jössz haza, kedves;

az utcán oly szokottan

ismételt hogy-vagy-okban

a hirtelen puhábban

szorított kézfogásban,

ahogy egyszercsak

szerelmed arca megfagy,

mert ott van

a légyottban,

nemcsak a vallatásban,

ott van a vallomásban,

az édes szó-mámorában,

mint légy a borban,

mert álmaidban

sem vagy magadban,

ott van a nászi ágyban,

előtte már a vágyban,

mert szépnek csak azt véled

mi egyszer már övé lett;

vele hevertél,

ha azt hitted, szerettél,

tányérban és pohárban,

az van az orrban, szájban,

hidegben és homályban,

szabadban és szobádban,

mintha nyitva az ablak

s bedől a dögszag,

mintha a házban

valahol gázfolyás van,

ha magadban beszélgetsz,

ő, a zsarnokság kérdez,

képzeletedben

se vagy független,

fönt a Tejút is már más:

határsáv, hol a fény pásztáz,

aknamező; a csillag:

kémlelő ablak,

a nyüzsgő égi sátor:

egyetlen munkatábor;

mert zsarnokság szól

lázból, harangozásból,

a papból, kinek gyónol,

a prédikációból,

templom, parlament, kőpad:

megannyi színpad;

húnyod-nyitod a pillád,

mind az tekint rád;

mint a betegség,

veled megy, mint az emlék;

vonat kereke, hallod,

rab vagy, rab, erre kattog;

hegyen és tenger mellett

be ezt lehelled;

cikáz a villám, az van

minden váratlan

zörejben, fényben,

a szív-hökkenésben;

a nyugalomban,

e bilincs-unalomban,

a zápor zuhogásban,

az égigérő rácsban,

a cellafal-fehéren

bezáró hóesésben;

az néz rád

kutyád szemén át,

s mert minden célban ott van,

ott van a holnapodban,

gondolatodban,

minden mozdulatodban;

mint víz a medret

követed és teremted;

kémlelődsz ki e körből?

ő néz rád a tükörből,

ő les, hiába futnál,

fogoly vagy, s egyben foglár;

dohányod zamatába,

ruháid anyagába,

beivódik, evődik

velődig;

eszmélnél, de eszme

csak övé jut eszedbe,

néznél, de csak azt látod,

mit ő eléd varázsolt,

s már körbe lángol

erdőtűz gyufaszálból,

mert amikor ledobtad,

el nem tiportad;

s így rád is ő vigyáz már,

gyárban, mezőn, a háznál,

s nem érzed már, mi élni,

hús és kenyér mi,

mi szeretni, kívánni,

karod kitárni,

bilincseit a szolgálga

maga így gyártja s hordja;

ha eszel, őt növeszted,

gyermeked neki nemzed,

hol zsarnokság van,

mindenki szem a láncban;

belőled búzlik, árad,

magad is zsarnokság vagy;

vakondként napsütésben,

így járunk vaksötétben,

s feszengünk kamarában,

akár a Szaharában;

mert ahol zsarnokság van,

minden hiában,

a dal is, az ilyen hű,

akármilyen mű,

mert ott áll

eleve sírodnál,

ő mondja meg, ki voltál,

porod is neki szolgál.

1950.

(Irodalmi Újság, 1956. nov. 2.)

*

Stigmatizált kisebbségben vannak

A nem perverzek, a nem deviánsok

*

Minden közös:

a konyhák és WC-k, a gyerekek és a nők stb.

*

Ha nem akarsz kiesni,

minden nap többet és többet kell teljesíteni

*

Esténként egy jégcsappal bújsz ágyba,

s ez még csak a jéghegy kicsinyke csúcsa

*

Nem érzed, mihez érsz hozzá:

mi szúr meg, mi éget meg, mi ráz stb.

*

Megutáltatják, sőt kinevettetik veled

apáid kedves nótáit, s így apád, hazád is

*

Eltékozolva királyi jussodat

egy disznóólban kötsz ki: nincs új esély

*

Az iskolákban kiemelt stréberek

lesznek társaik besúgóí, hajcsárai

*

Már csak egy vesztőhelyen

egy preparált géppel „játszhatsz”

*

Dologidőben lélekölő pénzkeresetre,

„szabadidőben” meg zülleni mehetek

*

Fertőz mint a TBC

az önsorsrontás morbus hungaricus-a

*

Senki sem elégedett

kinézetemmel, szorgalmammal és magatartásommal

*

Politikai okokból diliházba zárnak,

S még be is „bizonyítják”: bolond vagy

*

Hiába vetsz, csak gyomot aratsz –

vagy más szüreteli le a termést

*

Sziámi ikerként születsz

a pároddal a fejednél összenőve

*

A gyermekeid, az ápolóid és az állam

a mielőbbi elpatkolásodban érdekelt

*

Képiro, festő voltál,

s most szürke és zöld hályog stb. van a szemedben

*

A lehalkíthatatlan néprádió

bömböli a propaganda hazugságait

*

Betegesen spórolós párod

a nyomodban van és ellenőrzi „pazarlásaid”

*

Folyton beugratnak, s a bolondját járatják veled

*

Olyan cigány stb. vicceket

sütögetnek el a rovásodra, amin te nem nevetsz

*

A „lex talio” a játékszabály:

fogat fogért, szemet szemért

*

Engem kivéve minden fiatal divatos,

én meg (nagy)apám levetett göncében járok

*

Mást sem érzékelsz,

minthogy e világban hívatlan vendég vagy

*

Embertársaid még arra sem méltatnak,

hogy szóba álljanak veled – levegőnek néznek

*

Adósrabszolgává tesznek,

s ha mulasztok: elárverezik házam, otthonom

*

A baj csőstül jön:

elvesztetd állásod, otthagyd feleséged, lerobbansz

*

Kínzó érzés,

hogyan elvált szüleid csatájában csak egy eszköz vagy

*

A közért hoztál áldozatokat,

a szenvedésed mégse enyhíti szolidaritás

*

Akela vagy,

akit széttépnek a fiatal farkasok, ha elvéti az ugrást

*

A háborúban veszttél,

s „jaj a legyőzöttnek!” – a győztes mindent visz

*

Össztűzben:

lent és fent között közvetítesz, s mindkét fél leámulóz

*

Semmi semeddig nem tart:

mihelyst elkezdődik, már be is fejeződik

*

Öregedéseddel

transzparens lesz minden látens rossz vonásod

*

E világban a kisgyermekeket gyakran megbotránkoztatják, ugye?!

*

Úgy elcsúfítják az arcokat,

hogy mindenki fátyollal takarja el azt

*

A kisebb testvérednek

szinte mindent megengednek, neked semmit

*

Feszülten kell figyelned

egy monoton hang hivatali nyelvére

*

Egyre több szomszéd ránt-rángat bele

„fülemile-perekbe”

*

Mintha mindig:

„utolsó óra, utolsó nap /

nem fog a kréta, nem fog az agy”

*

Ahol nemrég még elsőként tündököltél,

ott most bukottként elkullogsz

*

Lakhelyeid, „otthonaid”:

börtön, dologház, szegényház, siralomház, hospice-elfekvő

*

Csillapíthatatlan a fájdalmad,

de nem tudod mi okozza, mi mulasztja

*

Egyszer s mindenkorra

betiltanak minden ünnepet, ünnepi rendezvényt

*

Hadikommunizmus

és jegyrendszer lett bevezetve és nem vezették ki

*

Senki nem véd meg

a gonoszul manipulált közvélemény zsarnokságától

*

Nincs beszélgetés,

mely ne egy „ki kit győz le” játszma lenne

*

Szüleidre, házastársadra és gyerekeidre

kell súlyosan terhelő vallomást tenned

*

Egy esélyed marad az emberhez méltó életre:

a hazárdjáték

*

A gyilkos rutin és a vak megszokás

tartja „életben” az emberi társadalmat

*

A világ egy nagy kolostor,

lakóik tetteit a kazuisztika részletességével regulázzák

*

Akit éjszaka imádva magamhoz láncoltam,

az reggelre hirtelen gyűlölt idegenné válik...

*

Egy tisztelt vendég

átveszi a családfőnökséget és militarizál

*

Teljesen kriminalizálják

a társadalmat, alig néhányan vannak szabadlábbon

*

Legszentebb vallási tilalmain

megszegésére késztetnek, kényszerítenek

*

Te mindig csak kérsz, kéregetsz, rimánkodszt,

de soha senkinek nem adhatsz semmit, de semmit

*

Egy kirakhatatlan öreg rokon

unalmában összeugrasztja a családtagokat

*

Nemcsak az egész termést,

de még a vetőmagokat is be kell szolgáltatni

*

A végrehajtó hatalom korlátlan:

nincs se alkotmány, se parlament, se bíróság

*

Diszharmónia van

az emberek gondolatai, szavai, írása és tettei között

*

De ronda pálya:

sótlan fapofákat kell nap mint nap megnevetetni

*

Nem tudsz általánosítani:

minden tárgy és eset teljesen új, egyedi

*

Menthetetlenül elveszel a részletekben:

nem látod a fáktól az erdőt, a lényeket

*

Mindig úgy érzed magad.

mint az, aki pánikba esik Duna-átúszás közben

*

Nem bizonyulhatsz férfinak

se a csatában, se a munkában, se a szerelemben

*

Meghaltál mielőtt

érezhetted volna egy lény feltétlen szeretetét

*

Elveszik a neved, cserélgetik „családjaid”,

nem ismerheted származásod, hagyományaidat

*

Már mindent láttál,

már mindent tudsz:

neked már nincs új a nap alatt

*

Újra és újra elveszik tőled

kenyérkereseted eszközeit, lehetőségeit

*

Egy életem át

„basic english” primitív nyelven muszáj társalogni

*

Nincs folyóvíz, eldugul a WC, a lefolyó,

nem viszik el a szemetet, jönnek a patkányok...

*

Csővön vezetik beléd a tápanyagot,

és egy másik csövön vezetik ki az oldaladon

*

A város minden épületét

ugyanaz a konstruktivista építésziroda tervezheti csak meg

*

Potyára mész, potyára vársz

és potyára gürcölsz végkimerülésig

*

Nem akadtál senkire,

akinek elegendő türelme lett volna hozzád

*

Ha focista vagy,

akkor mindenképpen valamelyik lábadat törik el

*

Hangosan dobog, zakatol a szíved –

füledbe bömbölnek gyomorhangjaid

*

Minden szutykos, ragacsos,

olajos, frissen festett, nyálkás stb.

*

Ha úri kedvük úgy tartja,

kilógatnak a 100. Emeletről

*

Horribilis kölcsönökből

kontárok gányolják össze első-utolsó házad

*

A túlparton vár a kedves,

de a folyóban hemzsegnek a krokodilok

*

A napi betevő falatért

kikent, kiszagositott „múmiákkal” pásztorórán

*

Egy nyirkos, sötét és hideg

földalatti veremben bújtatva évekig

*

Reggel, délben és este:

krumpli a menü, s holnap ismét ugyanaz

*

Teljesen szétszakítják családunkat,

s az már soha többé nem egyesülhet

*

Még nyaraláskor az üdülőben is

katonai szellemi házirend érvényes

*

Egy dilettáns

hangyaszorgalommal kornyikál, hegedül a szomszédban

*

Agyament koreográfusok

diktálják mozgásunkat, testtartásunkat

*

Már csak egy nő marad a világon,

de kiderül: „tőke van a menyasszonynak!”

*

Van ételválaszték-váladék:

kaki, fika, fülzsír, gennyes váladék, vér stb.

*

Megtiltanak-meggátolnak mindent,

amihez csak egy iciri-piciri kedved is lenne

*

Égbekiáltó igazságtalanságok

történnek és intézményesülnek

*

Kiirtják belőled

az áhítat, a hála, a szolidaritás stb. érzését

*

Nem lehet átvenni a hagyományt:

mindent nulláról kezdeni, újból ki kell találni

*

Mindig veled van baj

Iskolai, munkahelyi fegyelmi ügyeid halmozódnak...

*

Csak a gügyögést, csacsogást

vagy az artikulátlan üvöltést értik

*

Elrontják a szemmértéked:

nem tudod megbecsülni a távot, a sebességet

*

Mint elefánt a porcelánboltban:

élettársad mindent borít, tör és zúz

*

Nem vesznek emberszámba:

igavonó barom, ágyúöltelék, bazári majom vagy

*

Mindenki rajtam élezi az eszét

s az én rovásomra tréfálkozik

*

Nem árulhatod el soha érzéseidet,

Mindig, otthon is „pókerarcot” kell vágni

*

Minden mások engedélyétől függ:

evés, ivás, alvás, utazás, költözés, szerelem, alkotás

*

Úgy van berendezve kényszerlakhelyed,

ahogy neked a legeslegkényelmetlenebb

*

Lerázhatatlan szószátyár

szomszéd, kolléga és hittestvér tapad rád

*

Méregdrága portékáknak

sincs szavatossága, jótállása, garanciája

*

Csak addig működik tévéd,

amíg a szerelő el nem tűnik nyugdíjaddal

*

Ha igazmondáson kapnak,

neved szégyentáblára, tested kalodába kerül

*

Egy pohár vízért is

pitizned kell vagy békaügetésben körözni

*

Úgy működsz aznap,

ahogy távolról a Központ reggel éppen beprogramoz

*

Egyedül nem fürödhetsz

és nem mehetsz WC-re, csak idegenekkel

*

Útlezárások

Az utakon mindig blokádnak, dugónak, építkezésnek, terelésnek van...

*

Már a puszta gondolatot is

azonnal szankcionálja a kegyetlen büntető hatalom

*

Egy életen át kell

ugyanazt a primitív betanított munkát végezned

*

Öregen és nagybetegen is

csak akkor kapsz enni, ha dolgozol

*

Időtlenség

Semmiről nem tudható:

mikor kezdődött és kb. meddig fog tartani

*

Nemi életed

menyiségét és minőségét

másnap egy bizottság nyilvánosan kielemezi és értékeli

*

Rémálmaid egytől egyig

tökéletesen és gyorsan valóra válnak

*

Ép emberként

a lakásban és a köztereken is tolóksiban közlekedsz

*

Gyerekcsínyért is

úgy összevernek, hogy nyomorékként tolókocsiba kerülsz

(de annak a lehetőségét elveszik, hogy végezhess magaddal)

*

Már kisgyerekként

párt-kiskatonává dresszíroznak, kondicionálnak

*

Kihullott-kivert fogakkal:

fogatlanul kell enned, beszélned, nevetned

*

Geometriai formájú

Minden kő, növény és állat, ember és tárgy

*

Soha nem egyenesedhetsz ki,

földalatti bunkerben kúszhatsz, guggolhatsz

*

Bedeszkázzák az eget:

a Napot, a Holdat, a csillagokat és felhőket

*

Alighogy belekóstolsz valamibe,

már hamarost/rögtön el is kapják előled

*

Éjjel-nappal

radioaktív sugárzás elleni védőöltözetben

*

Permanens és komoly a veszély,

hogymegmérgezik a sós- és az édesvizeket

*

Fertőzésveszély miatt

nincs kézfogás, puszi, simogatás és anyai-asszonyi ölelés

*

Rejtélyes kór szedi áldozatait

és semmit nem lehet tenni ellene

*

Akkora a tehetetlenségi nyomaték,

hogy nem tudsz élelendületbe jönni

*

Amerre nézel,

csüggedt és kiégett embertársakat látsz tespedni

*

Ha van még szellemi élet,

az maximum egyfajta cinikus „halálfilozófia”

*

Üvegházban és átvilágítva élni

fizető nézők unaloműző szórakoztatására

*

Filmre vett életedből

mindig visszajátsszák a felejteni valókat

*

Aki szegényen születik,

annak úgy is kell élnie – sőt: nyomorban meghalnia

*

Kapsz egy utolsó esélyt:

jeget kell eladnod az eszkimóknak

*

Szabó Lőrinc:

Hazám, keresztény Európa

Útálom és arcába vágom:

– Száz év, de tán kétezer óta

őrült, mocskos, aljas világ ez,

ez a farizeus Európa!

Kenyér s jog helyett a szegényt

csitítja karddal, üres éggel

és cinkos lelkiismeretét

avatang és modern mesékkal;

száz év, de már kétezer óta

hány szent vágy halt meg gaz szívében!

Hazám, keresztény Európa,

mi lesz, ha bukására döbben,

mi lesz, ha újra földre száll

a Megcsúfolt és Megfeszített,

s mert jósága, hite, imája

egyszer már mindent elveszített:

mi lesz, ha megjő pokoli

lángszórókkal, gépfegyverekkel,

vassisakos, pestishozó,

bosszúálló angyalsereggel?

Mi lesz, ha megjő Krisztus és

új országot terem a földön,

ha elhullanak a banditák

s nem lesz több harc, se kard, se börtön,

ha égi szerelmét a földi

szükséghez szabja ama Bárány

s újra megvált – óh, nem a jók,

de a gonoszok vére árán:

hazám, boldogtalan Európa,

ha túléled a harcok végét,

elbírod-e még te az Istent,

a Szeretetet és a Békét?

1923